

The Study of How Russia Represent “the Others” in National Security Documents with Emphasis on Iran (2000- 2018)

Elham Rasooli Saniabadi*

Associate Professor of International Relations, Yazd University

Fatemeh Ebrahimi

M.A. in International Relations, Yazd University

(Date received: 17 Jun. 2020 - Date approved: 26 Oct. 2020)

Abstract

In recent years, many countries have been publishing documents with different names to advance their domestic and foreign policies which like a codified plan, performs as a facilitator for them in various fields especially in domestic and international arenas. Russia is also one of the countries in this respect. After the collapse of the Soviet Union various strategic documents under the heading “National Security Documents” were published. These documents were divided into four general sections under the concept of “Russian foreign policy”, “Russia’s military doctrine”, “Russia’s national security strategy” and “Russian Maritime Doctrine”. These concepts have been developed and approved by Russia’s National Security Council.

Therefore, the main purpose of this study is to examine how to show the “other” in Russia’s national security documents with the emphasis on the position of the Islamic Republic of Iran in the periods between 2000 to 2018. Based on this goal, the main question of this research is how Russia defines and represents other countries of the world and based on this representation, shapes its foreign policy towards them? In answer to this question, at the beginning of the article and in the conceptual framework, we defined representation in international relations and stated that in international relations, the process of representing the boundary between the “self” and the “other”, is defined. Thus, the system of power in any political system, through the process of representing and giving meaning to the external reality, which is the same as the issues or other political actors, has identified “insiders and outsiders” and portrays other actors in different formats such as “friend”, “enemy” or “rival”. How this representation has a direct impact on

* E-mail: Rasooli@yazd.ac.ir (Corresponding author)

the type of foreign policy relationship that government has with other actors? Therefore, in the representation process, “other” is defined and limited.

In the second part of the article, by examining Russia’s national security documents from 2000 to 2018, we came to the conclusion that different countries are represented and defined for Russia in six different situations (allied, strategic partner, economic partner, important partner, dual status and threat). These six types of representations are:

- Russia’s representation of members of the “Collective Security Treaty Organization” and “the Commonwealth of Independent States” as “allies”;
- Russia’s representation of China and India as a “strategic partner”;
- Russia’s representation of EU members as a “trading partner”;
- Russia’s representation of the Islamic Republic of Iran as an “important partner”;
- Russia’s representation of countries such as the United States as “dual status”;
- Russia’s representation of extremist currents and ISIS as “other threatening elements”.

In the third part of the article, we discussed how Russia is represented by Iran and we stated that the Islamic Republic of Iran is defined for Russia as an “important partner” in some areas and not as an “ally” or “strategic partner” in other. Because out of a total of 12 documents published from 2000 to 2018, only four documents directly mentioned Iran. This shows that the Islamic Republic of Iran has not been very important for Russia and among various representations, Russia represents Iran as a partner that has common goals with it only in some limited areas.

By studying these documents, it can be stated that in the documents of the concept of Russian foreign policy in 2000 and 2008, this country has requested the expansion of cooperation with the Islamic Republic of Iran. Also, for the first time in the concept of foreign policy in 2016, the comprehensive development of cooperation with Iran is emphasized, so in these documents, the Islamic Republic of Iran is considered as an important partner for Russia. But in the 2013 document, due to Iran’s nuclear dispute with the west, some clauses on Iran were merely aimed at resolving the issue peacefully which emphasized Russia’s mediating role. In addition to these clauses, which explicitly refer to the Islamic Republic of Iran, some cases implicitly mention cooperation and interaction with this country. These areas include cooperation in the field of energy, the issue of Syria and the division of the Caspian Sea, and the determination of its legal regime.

The results of this study in relation to Russia-Iran relations and Iran’s position for Russia include the following:

1. Iran is defined only by the Russian government as an “important partner” in some areas. In other words, the Russian government does not view the Iranian government as an ally or strategic partner in its representation of other actors in the international system. This representation is very influential in the type of relations and the nature of Russia’s relations with Iran. The degree of concentration or dilution of Russia’s support for Iran in various issues, such as sanctions on Iran or the nuclear issue, Russia’s view of Iran should be measured and understood following its strategic documents.
2. Russia’s areas of cooperation with Iran, under its national security documents, have included energy, the Syrian crisis, and the determination of the legal regime of the Caspian Sea.
3. One of the important findings that can be mentioned is that in the national security documents of Russia there is no mention of the country’s arms cooperation with the government of the Islamic Republic of Iran, but in practice, military and defense cooperation has been an important part of the overall relationship between the two countries since 2000. In this regard, there can be such things as the sale of Russian missile defense system to Iran in 2005; the signing of a military agreement between the two countries in 2015, the purchase of Iranian military weapons from Russia in 2015, the lifting of the ban on the sale of the S-300 system to Iran by Putin in 2015, objection of Russia to the anti-Iranian resolution of the Security Council on February 26, 2018. The practical result of vetoing the resolutions is the failure to pass new missile sanctions and it was to prevent the security of Iran’s missile case.
4. The final finding is that Russia’s position on the nuclear issue of the Islamic Republic of Iran is to play a mediating role to strengthen its leadership status. In resolving regional disputes and problems, of course, playing this mediating role has been accompanied by a dichotomy in the government’s foreign policy on the nuclear issue.

This research is descriptive-analytical research and the method of data collection is through the study of documents.

Keywords: Iran, Foreign Policy, National Security Document, Representation, Russia.

پرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

چگونگی بازنمایی «دیگری» در اسناد امنیت ملی روسیه با تأکید بر جایگاه

ایران سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۸

الهام رسولی ثانی آبادی*

دانشیار روابط بین‌الملل، دانشگاه یزد

فاطمه ابراهیمی

دانش‌آموخته کارشناسی ارشد روابط بین‌الملل، دانشگاه یزد

(تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۳/۲۸ - تاریخ تصویب: ۱۳۹۹/۰۸/۰۵)

چکیده

در سال‌های اخیر بسیاری از کشورها برای پیشبرد سیاست‌های خود در ابعاد داخلی و خارجی اسنادی را با نام‌های مختلف منتشر می‌کنند که همانند نقشه‌های مدون، راهگشای آن‌ها در زمینه‌های گوناگون در عرصه‌های داخلی و بین‌المللی است. روسیه نیز از کشورهایی است که بعد از فروپاشی اتحاد شوروی اقدام به انتشار اسناد راهبردی با عنوان «اسناد امنیت ملی» کرده است. این اسناد به چهار بخش کلی «مفهوم سیاست خارجی روسیه»، «آیین نظامی روسیه»، «راهبرد امنیت ملی روسیه» و «آیین دریایی روسیه» تقسیم می‌شوند. پرسش این نوشتار این است که روسیه در این اسناد دیگر کشورهای جهان را چگونه تعریف و بازنمایی می‌کند؟ با بررسی اسناد امنیت ملی روسیه در سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۸ به این نتیجه رسیدیم که کشورهای مختلف برای روسیه به شش وضعیت مختلف متحد، شریک راهبردی، شریک اقتصادی، همکار مهم، وضعیت دوگانه و تهدید، بازنمایی و تعریف می‌شوند. ایران نیز در میانه این گروه قرار داشته و برای دولت روسیه به‌عنوان یک «همکار مهم» در برخی از حوزه‌ها و نه یک «متحد» یا «شریک راهبردی» تعریف می‌شود. همین بازنمایی در نوع روابط و ماهیت روابط این کشور نسبت به ایران بسیار اثر می‌گذارد. در این نوشتار بعد از آشنایی با مفهوم «بازنمایی» در ادبیات نظری روابط بین‌الملل به بازنمایی دولت روسیه از دیگر دولت‌های نظام بین‌الملل با تأکید بر دولت ایران می‌پردازیم. روش این نوشتار تحلیلی-توصیفی، با جمع‌آوری اطلاعات از راه مطالعه اسناد و سندپژوهی است.

واژگان اصلی

ایران، بازنمایی، روسیه، سند امنیت ملی، سیاست خارجی.

مقدمه

نوشتن «آیین نظامی» در روسیه پیشینه طولانی دارد؛ اما سابقه نوشتن اسناد امنیت ملی این کشور، به صورت مشخص به بعد از فروپاشی اتحاد شوروی در سال ۱۹۹۱ بر می‌گردد. این اسناد موضوع‌های مختلفی از جمله جمعیت‌شناسی، نوع روابط با کشورهای مختلف، تهدیدها و فرصت‌ها، هدف‌ها و راهکارهای رسیدن به این هدف‌ها را در عرصه داخلی و خارجی در برمی‌گیرد. به طور کلی، اسناد امنیت ملی روسیه که راهنمای سیاست خارجی این کشور هستند شامل «مفهوم سیاست خارجی روسیه»^۱، «آیین نظامی روسیه»^۲، «راهبرد امنیت ملی روسیه»^۳ و «آیین دریایی روسیه»^۴ می‌شوند که شورای امنیت ملی^۵ روسیه به‌عنوان نهاد متولی امنیت ملی این کشور تدوین و تصویب کرده است. با توجه به این مقدمه، هدف اصلی در این نوشتار بررسی چگونگی بازنمایی «دیگری» در اسناد امنیت ملی روسیه با تأکید بر جایگاه ایران در سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۸ است. بر اساس این هدف، این پرسش را بیان می‌کنیم که روسیه دیگر کشورهای جهان را چگونه تعریف و بازنمایی می‌کند و براساس این بازنمایی سیاست خارجی خود را نسبت به آن‌ها شکل می‌دهد؟

بررسی مفهوم بازنمایی

مفهوم بازنمایی در مطالعات فرهنگی مورد توجه قرار گرفته است؛ زیرا در فرایند بازنمایی زبان و معنا به فرهنگ متصل می‌شود. حال بازنمایی را به معنای استفاده از زبان برای گفتن چیزی معنادار یا نمایش دادن جهان معنادار به افراد دیگر تعریف می‌کند (Hall and Jhally, 2007: 15). در واقع «بازنمایی» تولید معنا به وسیله چارچوب‌های مفهومی و گفتمانی است. آنچه ما واقعیت می‌نامیم، خارج از فرایند «بازنمایی» نیست (Calvert and Lewis, 2002: 200). حال استدلال می‌کند واقعیت به‌نحو معنادار وجود ندارد. بازنمایی یکی از شیوه‌های اساسی تولید معنا است. به بیان دیگر، در نظریه و مفهوم بازنمایی واقعیت هیچ معنای ثابتی ندارد و معنای آن وابسته به چگونگی بازنمایی از آن واقعیت است. از سوی دیگر، بازنمایی‌ها و معانی متنوع نسبت داده شده به واقعیت‌ها نیز در طول زمان و اینکه دیدگاه چه کسی مطرح می‌شود، تغییر می‌کند (Hall and Jhally, 2007: 19).

1. Russia's Foreign Policy Concept
2. Russia's Military Doctrine
3. Russia's National Security Strategy
4. Russia's Maritime Doctrine
5. National Security Council

یکی دیگر از نکته‌های مورد توجه در بازنمایی آن است که بازنمایی‌ها در بافت معانی (مانند عقل سلیم) تولید و توزیع می‌شود، اما این وضعیت در اداره و کنترل یک نظام قدرت است که به بعضی از معانی مشروعیت می‌بخشد. بنابراین در فرایند بازنمایی بعضی از ایده‌ها و معانی مسلط و بقیه کنار نهاده می‌شوند (Calvert and Lewis, 2002: 199). در روابط بین‌الملل در فرایند بازنمایی مرز میان «خود» و «دیگری»^۱ مشخص می‌شود. بنابراین نظام قدرت در هر نظام سیاسی به وسیله فرایند بازنمایی و معنا بخشیدن به واقعیت بیرونی که این واقعیت همان موضوع‌ها یا دیگر کنشگران سیاسی است، «خودی‌ها و غیرخودی‌ها» را مشخص و کنشگران دیگر را در قالب‌های متفاوتی چون «دوست»، «دشمن» یا «رقیب» بازنمایی می‌کند. چگونگی این بازنمایی تأثیر مستقیمی در نوع رابطه سیاست خارجی آن دولت با کنشگران دیگر دارد. در نتیجه در فرایند بازنمایی «دگر» تعریف و تحدید می‌شود. در ادامه با بررسی اسناد امنیت ملی روسیه، به چگونگی بازنمایی این کشور از دیگر دولت‌ها با تکیه بر دولت جمهوری اسلامی ایران می‌پردازیم.

بررسی «اسناد امنیت ملی روسیه» از سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۸

همان‌گونه که گفتیم اسناد امنیت ملی روسیه که راهنمای سیاست خارجی این کشور هستند، چهار بخش دارند که در ادامه هر یک از این اسناد را بررسی می‌کنیم:

جدول ۱. دسته‌بندی اسناد امنیت ملی روسیه در سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۸

-	۲۰۱۵	۲۰۰۹	۲۰۰۰	سند راهبرد امنیت ملی
-	۲۰۱۴	۲۰۱۰	۲۰۰۰	آیین نظامی
۲۰۱۶	۲۰۱۳	۲۰۰۸	۲۰۰۰	آیین سیاست خارجی
-	۲۰۱۵	-	۲۰۰۱	آیین دریایی

Source: Authors' Research Findings

۱. بررسی مفهوم سند «راهبرد امنیت ملی روسیه»

این سند که می‌توان آن را مادر دیگر سند‌های تدوین شده در فدراسیون روسیه دانست، راه‌های حفظ منافع ملی روسیه در مقابل تهدیدهای داخلی و خارجی در سطح راهبردی را بیان

می‌کند. به بیان دیگر این سند، سندی بنیادی است برای برنامه‌ریزی راهبردی که منافع ملی و اولویت‌های ملی راهبردی فدراسیون روسیه، هدف‌ها، وظایف و اقدام‌های مربوط به سیاست داخلی و خارجی را به‌منظور تقویت امنیت ملی این کشور تعیین می‌کند (Russia's National Security Strategy, 2015).

جدول ۲. مهم‌ترین تهدیدها و راهکارهای مقابله با آن از منظر اسناد راهبرد امنیت ملی روسیه

راهکارهای مقابله با آن	تهدیدها	
توسعه اقتصاد کشور و دنبال کردن سیاست اقتصادی مستقل؛ پیش‌بینی و شناسایی به موقع تهدیدهای امنیت ملی در دو بعد خارجی و داخلی؛ اجرای اقدام‌های عملی و بلندمدت برای جلوگیری و خنثی‌سازی تهدیدهای داخلی و خارجی؛	شرایط ناپایمان فنی و اقتصاد ملی؛ جرایم سازمان‌یافته، جدایی‌طلبی و تروریسم؛ گسترش ناتو به شرق؛ استفاده ناتو از نیروی نظامی فراتر از محدوده مسئولیت خود و بدون مجوز شورای امنیت سازمان ملل متحد؛	سند راهبرد امنیت ملی سال ۲۰۰۰
گسترش روابط روسیه با گروه‌های بیست، هشت و بریکس؛ گسترش روابط با ناتو براساس برابری و در راستای تقویت امنیت عمومی منطقه اورواتلانتیک؛ ایجاد همکاری راهبردی عادلانه ارزشمند با ایالات متحده آمریکا بر اساس منافع مشترک؛	جهانی شدن؛ تهدید گسترش سلاح‌های کشتار جمعی و استفاده از آنها توسط تروریست‌ها؛ تمرکز سیاست‌های جهانی در درازمدت به منابع انرژی در خاورمیانه و...؛ استقرار سیستم دفاع موشکی ایالات متحده آمریکا در اروپا؛	سند راهبرد امنیت ملی سال ۲۰۰۹
گسترش همکاری با سازمان شانگهای، بریکس و دیگر سازمان‌های بین‌المللی؛ گسترش روابط روسیه با کشورهای مستقل هم‌سود، آبخازیا و جمهوری اوستیای جنوبی؛ علاقه‌مندی روسیه برای برقراری شراکت کامل با ایالات متحده آمریکا براساس منافع مشترک؛	تقابل ایالات متحده با روسیه؛ گسترش ناتو به شرق؛ مواضع دولت‌های غربی که در تقابل با فرایند همگرایی در اوراسیا است؛	سند راهبرد امنیت ملی سال ۲۰۱۵

Source: Authors' Research Findings.

۲. بررسی مفهوم «آیین نظامی روسیه»

آیین نظامی، دربرگیرنده دیدگاه‌ها و راهکارهای مورد نظر روسیه در مورد جنگ‌ها، درگیری‌ها و بحران‌ها و همچنین پیشگیری از آنها یا بازدارندگی در مقابل آنها است (Russia's Military Doctrine, 2000). در واقع آیین نظامی نشان‌دهنده تعهد فدراسیون روسیه به اقدام‌های نظامی برای حفاظت از منافع ملی و منافع متحدان تنها پس از پایان‌یافتن

ابزارهای سیاسی، دیپلماتیک، حقوقی، اقتصادی، اطلاعاتی و غیر خشونت‌آمیز است (Russia's Military Doctrine, 2014).

۳. بررسی مفهوم «اصول سیاست خارجی روسیه»

یکی از اسنادی که به شکل مستقیم برنامه، هدف‌ها و نوع عملکرد دولت روسیه را در عرصه بین‌الملل مشخص می‌کند، اسناد اصول سیاست خارجی است. در سند اصول سیاست خارجی روسیه در سال ۲۰۱۶، این مفهوم به‌مثابه مجموعه‌ای از دیدگاه‌ها نسبت به اصول زیربنایی، هدف‌ها و وظایف اولویت‌دار سیاست خارجی فدراسیون روسیه معرفی شده است (Russia's Foreign Policy Concept, 2016). در ادامه مهم‌ترین نکته‌های مطرح شده در این اسناد را بررسی می‌کنیم.

جدول ۳. هدف‌های روسیه در اسناد سیاست خارجی روسیه از سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۸

روسیه باید به دنبال جهانی چندقطبی باشد؛ جهانی شدن فرصت‌هایی را برای روسیه ایجاد کرده است، اما نباید از تهدیدهای آن غافل شد، این تهدیدها عبارت‌اند از: رقابت‌های نظامی و سیاسی میان قدرت‌های منطقه‌ای، رشد جدایی‌طلبی، افراط‌گرایی ملی و مذهبی، گسترش سلاح‌های هسته‌ای، گسترش تروریسم بین‌المللی؛ روسیه باید به دنبال سیاست خارجی مستقل و سازنده باشد؛	سند سیاست خارجی سال ۲۰۰۰
دستیابی روسیه به جایگاهی قدرتمند در جامعه جهانی که منافع این کشور را تأمین کند؛ توجه به نقش مرکزی و هماهنگ‌کننده سازمان ملل متحد؛ گسترش روابط با همسایگان؛ ترویج تصویری واقعی از فدراسیون روسیه در سطح جهانی به‌عنوان کشوری دمکراتیک متعهد به اقتصاد بازار؛	سند سیاست خارجی سال ۲۰۰۸
ایجاد شرایط مطلوب خارجی برای رشد پایدار و پویای اقتصاد روسیه؛ ترویج صلح بین‌المللی، امنیت و ثبات جهانی؛ توسعه مشارکت دوجانبه و چندجانبه با دولت‌های خارجی، انجمن‌های بین‌المللی، سازمان‌های بین‌المللی براساس احترام به استقلال و حاکمیت، عمل‌گرایی، شفافیت، رویکرد چندجانبه‌گرایی و ارتقای همکاری‌های بین‌المللی گسترده براساس اصل نبود تبعیض؛	سند سیاست خارجی سال ۲۰۱۳
ایجاد شرایط خارجی مطلوب برای توسعه پایدار و افزایش رقابت‌پذیری روسیه؛ تحکیم موقعیت روسیه به‌عنوان یکی از مراکز صاحب نفوذ در جهان معاصر؛ تحکیم موقعیت فدراسیون روسیه در نظام روابط اقتصادی جهان؛ پیشبرد بیشتر خط‌مشی و تحکیم صلح بین‌المللی؛ توسعه روابط دوجانبه و چندجانبه همراه با مشارکت و همکاری منصفانه و در مقابل سودمند با دولت‌های خارجی، مؤسسه‌های بین‌المللی و سازمان‌های بین‌المللی.	سند سیاست خارجی سال ۲۰۱۶

Source: Authors' Research Findings.

جدول ۴. اولویت‌های همکاری روسیه در مفاهیم سیاست خارجی سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۸

کشورها و سازمان‌های مختلف	مفهوم سیاست خارجی سال ۲۰۰۰	مفهوم سیاست خارجی سال ۲۰۰۸	مفهوم سیاست خارجی سال ۲۰۱۳	مفهوم سیاست خارجی سال ۲۰۱۶
جامعه کشورهای مستقل هم‌سود	تأکید بر همکاری روسیه با این سازمان در قالب مبارزه با تروریسم، افراط‌گرایی، همکاری اقتصادی	تأکید بر همکاری دوجانبه و چندجانبه با این کشورها	تأکید بر همکاری روسیه با این کشورها به‌عنوان اولویت اول روسیه، تأکید بر نقش فعال روسیه در حل و فصل اختلاف‌های سیاسی این کشورها	تأکید بر تعامل با کشورهای مستقل هم‌سود و روسیه سفید به‌عنوان اولویت اول سیاست خارجی روسیه، تأکید بر عادی‌سازی روابط با گرجستان
اتحادیه اروپا	روابط با اتحادیه اروپا اولویت سستی روسیه است، اروپا یکی از مهم‌ترین شریک‌های سیاسی و اقتصادی روسیه است.	روسیه خواستار تقویت روابط با اتحادیه اروپا به‌عنوان یکی از مهم‌ترین شریک‌های تجاری و اقتصادی این کشور است.	روسیه خواستار تقویت همکاری با اتحادیه اروپا به‌عنوان اصلی‌ترین شریک تجاری و اقتصادی خود است.	روسیه اتحادیه اروپا را همچنان یک شریک مهم اقتصادی و تجاری و سیاست خارجی می‌داند؛
سازمان ناتو	تأکید بر همکاری سازنده با ناتو، هم‌زمان مخالفت با برخی از دستورالعمل‌های ناتو	تأکید بر همکاری با ناتو بر مبنای آمادگی اتحاد برای مشارکت مساوی	تأکید بر همکاری با ناتو بر اساس پابندی به هنجارها و اصول حقوق بین‌الملل	تأکید بر نگرش منفی روسیه به گسترش اقدام‌های نظامی ناتو در مرزهای روسیه
ایالات متحده آمریکا	تأکید روسیه بر همکاری با آمریکا در حوزه مسئله خلع سلاح و کنترل تسلیحات جمعی	تأکید روسیه به همکاری با ایالات متحده در همه زمینه‌ها (مشارکت راهبردی)	تأکید روسیه بر روابط با ایالات متحده با توجه به ظرفیت قابل توجه توسعه همکاری علمی و فنی و نیز مسئولیت‌های خاص دو کشور برای ثبات راهبردی و نظام امنیت جهانی	تأکید روسیه بر همکاری با ایالات متحده بر اساس برابری و احترام متقابل
چین	تأکید بر گسترش روابط با چین	تأکید بر اهمیت توسعه روابط راهبردی با چین	تأکید بر روابط دوستانه با چین به‌عنوان یکی از اولویت‌های سیاست خارجی روسیه؛	تأکید بر افزایش مشارکت جامع، برابر، قابل اعتماد و تعامل راهبردی با چین
هند	تأکید بر گسترش روابط با هند	تأکید بر اهمیت توسعه روابط راهبردی با هند	تأکید بر تعهد روسیه به همکاری راهبردی با هند	تأکید بر تعمیق روابط راهبردی روسیه با هند
جمهوری اسلامی ایران	تأکید بر گسترش روابط با ایران	تأکید بر خواسته روسیه بر حل مسالمت‌آمیز پرونده هسته‌ای ایران	تأکید روسیه بر حل مسئله هسته‌ای ایران بر اساس رویکرد گام به گام	تأکید روسیه بر توسعه همه‌جانبه همکاری با ایران و اجرای توافق هسته‌ای

Source: Authors' Research Findings.

بررسی چگونگی بازنمایی کشورهای مختلف در اسناد امنیت ملی فدراسیون روسیه به دلیل موقعیت ویژه جغرافیایی روسیه و قرارگرفتن آن در دو قاره آسیا و اروپا، مقام‌های این کشور برای رسیدن به منافع ملی مطرح‌شده در اسناد امنیت ملی، کوشیده‌اند با گروه‌های گسترده‌ای از کشورها ارتباط و همکاری داشته باشند. با بررسی این اسناد و بنابر یافته‌های نوشتار، در اسناد امنیت ملی روسیه از کشورهای مختلف بازنمایی‌های متفاوتی می‌شود. بنابر این بازنمایی وضعیت آن‌ها به‌عنوان متحد یا تهدید امنیتی تعریف می‌شود. در ادامه به این وضعیت‌ها می‌پردازیم:

۱. بازنمایی روسیه از اعضای «سازمان پیمان امنیت دسته جمعی» و «کشورهای مستقل هم‌سود» به‌عنوان «متحد»: از نظر معنایی اتحاد به معنای توافق رسمی دولت‌های مستقل برای همکاری نظامی است. اتحادها به‌طور معمول در قالب پیمان‌ها شکل مدون پیدا می‌کنند و شامل تعهد دولت‌ها برای هماهنگ‌سازی اقدام‌هایشان در صورت بروز درگیری نظامی، ضمن حفظ حاکمیت و هویت خودشان در مقام دولت‌های مستقل هستند (Griffiths, 2013: 11).

با بررسی اسناد امنیتی روسیه در می‌یابیم که برای این کشور، اعضای «سازمان پیمان امنیت جمعی» و همچنین «کشورهای مستقل هم‌سود» به‌عنوان متحدان واقعی این کشور در نظر گرفته می‌شوند. بنابر آیین نظامی سال ۲۰۱۴ روسیه حمله به هر یک از اعضای این پیمان حمله به روسیه در نظر گرفته شده است و در صورتی که این اتفاق بیفتد روسیه به‌دنبال اقدام‌های تلافی‌جویانه برخواهد آمد (Russia's Military Doctrine, 2014). سازمان پیمان امنیت جمعی به دو طرف پیمانی اشاره دارد که روسیه رهبری می‌کند. دو طرف این پیمان، کشورهای ارمنستان، روسیه سفید، ازبکستان، قزاقستان، قرقیزستان، روسیه و تاجیکستان هستند (De Hass, 2010: 51). جامعه کشورهای مستقل هم‌سود نیز اجتماع داوطلبانه ۱۱ کشور است که هم‌زمان با فروپاشی اتحاد شوروی سوسیالیستی در دسامبر ۱۹۹۱ تشکیل شد. کشورهای عضو این سازمان این کشورها هستند: ارمنستان، جمهوری آذربایجان، روسیه سفید، گرجستان، مولداوی، روسیه، تاجیکستان، اوکراین، ازبکستان، قزاقستان و قرقیزستان. بنابر آیین نظامی سال ۲۰۱۰ روسیه همکاری با کشورهای مستقل هم‌سود برای برقراری امنیت منطقه‌ای و جهانی و اجرای فعالیت‌های حفظ صلح ضروری است (Russia's Military Doctrine, 2010).

۱. گرجستان در سال ۲۰۰۹ از این پیمان خارج شده است.

در سند مفهوم سیاست خارجی روسیه در سال ۲۰۱۳ نیز درباره سطح همکاری روسیه با این کشورهای تصریح شده است که تقویت همکاری با کشورهای مستقل هم‌سود اولویت اول سیاست خارجی روسیه بوده و این کشور می‌کوشد ظرفیت این کشورها را به حداکثر ممکن برساند و آن را به یک سازمان منطقه‌ای با نفوذ تبدیل کند (Russia's Foreign Policy Concept, 2013). در آخرین سند مفهوم سیاست خارجی روسیه نیز که در سال ۲۰۱۶ تصویب شده است جایگاه این کشورها برای روسیه تغییری نکرده است و همکاری با این کشورها اولین اولویت همکاری در عرصه جهانی برای کشور روسیه در نظر گرفته شده است (Russia's Foreign Policy Concept, 2016).

۲. بازنمایی روسیه از چین و هند به‌عنوان «همکار راهبردی»: حلقه دوم روابط همکاری‌جویانه روسیه با کشورهایی است که بنابر اسناد امنیت ملی این کشور «همکار راهبردی» نامیده می‌شوند. همکاری که برخلاف اتحاد، هدفش مقابله با دشمن مشترک نیست و در قالب اتحادیه امنیتی نیز قرار ندارد (Gajauskaite, 2013: 192). بر اساس اسناد امنیتی روسیه، چین و هند برای روسیه همکار راهبردی محسوب می‌شوند. در این اسناد یکی از هدف‌های روسیه در سیاست خارجی در آسیا، توسعه روابط دوستانه با کشورهای پیشروی آسیا از جمله چین و هند است (Russia's Foreign Policy Concept, 2000). در مفهوم سیاست خارجی این کشور در سال ۲۰۱۳ به‌صراحت به این موضوع اشاره شده است: توسعه روابط دوستانه با چین و هند از اولویت‌های سیاست خارجی روسیه است. روسیه مشارکت جامع، برابر و قابل اطمینان و همکاری راهبردی با چین را تقویت خواهد کرد. روسیه معتقد است که مهم‌ترین چارچوب توسعه همکاری مؤثر و سودمند در سیاست خارجی و اقتصاد بین روسیه، هند و چین است (Russia's Foreign Policy Concept, 2013).

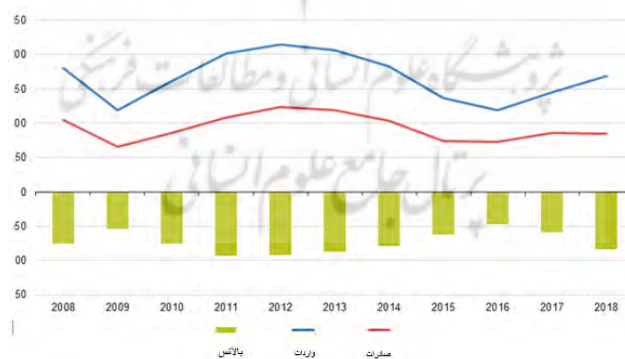
در مفهوم سیاست خارجی روسیه در سال ۲۰۰۸ نیز روسیه مشارکت راهبردی با چین را در همه زمینه‌ها به‌عنوان بخش اساسی تشکیل‌دهنده ثبات منطقه‌ای و جهانی می‌داند (Russia's Foreign Policy Concept, 2008). یکی از مهم‌ترین ابعاد این همکاری بنابر آیین نظامی سال ۲۰۱۰ روسیه مقابله با تهدیدهای نظامی مشترک در قالب سازمان شانگهای است (Russia's Military Doctrine, 2010).

در کنار چین، هند نیز بنابر اسناد امنیت ملی روسیه یک همکار راهبردی برای این کشور به‌ویژه در زمینه اقتصادی است (Russia's Foreign Policy Concept, 2008). در مفهوم سیاست خارجی روسیه در سال ۲۰۱۳ روسیه خود را متعهد می‌کند تا همکاری‌های راهبردی با هند را تقویت کند

(Russia's Foreign Policy Concept, 2013). بیشتر همکاری‌های روسیه و هند در زمینه مبادلات اقتصادی، همکاری‌های هسته‌ای و همچنین در زمینه خرید تسلیحات از روسیه توسط هند است.

۳. بازنمایی روسیه از اعضای اتحادیه اروپا به عنوان «شریک تجاری»: سومین حلقه از ارتباط‌های روسیه با کشورهای است که شریک اصلی این کشور در حوزه تجارت هستند و برخلاف دو حلقه پیش اشتراک‌های امنیتی با روسیه ندارند. اهمیت آن‌ها برای روسیه فقط مختص به روابط و منافع تجاری است. بر اساس اسناد امنیت ملی روسیه اعضای اتحادیه اروپا مهم‌ترین شریک‌های تجاری این کشور محسوب می‌شوند. بنابر سند مفهوم سیاست خارجی روسیه در سال ۲۰۰۰ روابط با کشورهای اروپایی اولویت سیاست خارجی سستی روسیه است و اهمیت اساسی دارد (Russia's Foreign Policy Concept, 2000).

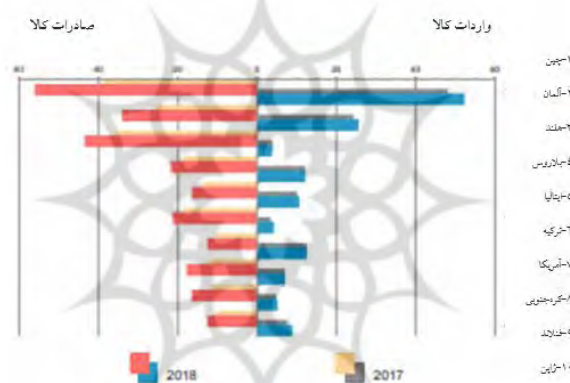
بازنمایی روشن روسیه از کشورهای اتحادیه اروپا در قالب شریک تجاری در سند مفهوم سیاست خارجی روسیه در سال ۲۰۰۸ وجود دارد. بنابر این سند، فدراسیون روسیه روابط خود را با اتحادیه اروپا، که یک شریک تجاری بزرگ اقتصادی و سیاست خارجی است، تقویت خواهد کرد. توسعه روابط دوجانبه و چندجانبه با آلمان، فرانسه، ایتالیا، اسپانیا، فنلاند، یونان، هلند و نروژ و برخی دیگر از کشورهای اروپای غربی منبع مهمی برای ارتقای منافع ملی روسیه در امور اروپا و جهان است (Russia's Foreign Policy Concept, 2008). این بازنمایی در سند مفهوم سیاست خارجی سال ۲۰۱۳ و همچنین سال ۲۰۱۶ نیز وجود دارد. در این دو سند بر همکاری روسیه با اعضای اتحادیه به عنوان مهم‌ترین شریک اقتصادی و تجاری تأکید بسیاری شده است (Russia's Foreign Policy Concept, 2013).

نمودار ۱. واردات، صادرات و تراز تجاری میان اتحادیه اروپا و روسیه (۲۰۰۸-۲۰۱۸)

Source: (ec.europa.eu, 2019).

روابط تجاری روسیه و اتحادیه اروپا در بعد تجاری بسیار گسترده و متنوع است. بررسی روابط تجاری روسیه و اتحادیه اروپا و حجم مبادلات میان این دو نشان می‌دهد که این روابط هم در میزان آن و هم در گستردگی آن به تدریج افزایش یافته و نقش مهمی را در روابط دو طرف ایفا می‌کند (Asgarkhani and Others, 2011: 129). روسیه چهارمین شریک تجاری اتحادیه اروپا و اتحادیه اروپا بزرگ‌ترین شریک تجاری روسیه است، به گونه‌ای که ارزش تجارت دو طرف در سال ۲۰۱۸ به ۲۵۳ میلیارد یورو رسید و ۴۴ درصد از حجم مبادلات روسیه با کشورهای عضو این اتحادیه بود (ec.europa.eu, 2019). مهم‌ترین کالاهای وارداتی روسیه از اتحادیه اروپا این‌ها هستند: ماشین آلات، تجهیزات حمل‌ونقل، دارو، مواد شیمیایی و دیگر محصولات تولیدی. مهم‌ترین صادرات روسیه به اتحادیه اروپا این‌ها هستند: نفت، گاز، فلزاتی مانند آهن، استیل، نیکل و آلومینیوم (ec.europa.eu, 2020).

نمودار ۲. اصلی‌ترین شریک‌های تجاری روسیه - کشورها (بیلیون دلار آمریکا) ۲۰۱۷-۲۰۱۸

Source: cbr.ru, 2018.

همان‌گونه که در نمودار ۲ آمده است، از میان ده شریک تجاری روسیه در سال‌های ۲۰۱۷ و ۲۰۱۸ چهار کشور آلمان، هلند، ایتالیا و فنلاند عضو اتحادیه اروپا هستند.

۴. بازنمایی روسیه از ایران به‌عنوان یک «همکار مهم»: چهارمین حلقه از دوستان و همکاران روسیه بنابر اسناد امنیت ملی این کشور، کشورهایی مانند ایران هستند که در قالب «همکار مهم» بازنمایی می‌شوند. وضعیت «همکار مهم» برای کشورهایی در نظر گرفته می‌شود که تنها در برخی از حوزه‌ها و برخی از مسائل منطقه‌ای برای روسیه مهم هستند. در ادامه به‌صورت مجزا این بازنمایی را بیان می‌کنیم.

۵. بازنمایی روسیه از کشورهای چوَن آمریکا به‌عنوان «کشورهای با وضعیت دوگانه»:

آمریکا از کشورهای است که بنابر اسناد امنیت ملی روسیه در شمار وضعیت‌هایی بازنمایی می‌شود که می‌تواند هم به‌عنوان همکار راهبردی و هم به‌عنوان رقیب یا دشمن (تهدید راهبردی) در نظر گرفته شود. در سند مفهوم سیاست خارجی سال ۲۰۰۸ برای اولین بار از همکاری راهبردی با آمریکا صحبت شده است. در این سند به‌صراحت آمده است که «روسیه علاقه‌مند به همکاری با آمریکا در همه زمینه‌ها مانند اقتصادی، علمی، تکنولوژیکی است. روسیه خواستار تعامل است، برای این منظور باید رابطه روسیه و آمریکا به مشارکت راهبردی تبدیل شود» (Russia's Foreign Policy Concept, 2008).

در سند راهبرد امنیت ملی سال ۲۰۰۹ نیز روسیه دوباره بر این موضوع تأکید کرده است که در می‌کوشد براساس منافع مشترک همکاری راهبردی با آمریکا داشته باشد (Russia's National Security Strategy to 2020, 2009). این درحالی‌است که با پایان دوره ریاست جمهوری مدودیف و به قدرت رسیدن پوتین بازنمایی از آمریکا به‌عنوان شریک راهبردی بالقوه تغییر پیدا کرد. در سند مفهوم سیاست خارجی سال ۲۰۱۳ همکاری راهبردی با این کشور نفی شد و این سند خواستار موضعی میانه بر پایه تعامل سازنده و تقویت و تأکید بر همکاری با این کشور در حوزه‌های خاص از جمله همکاری اقتصادی همه‌جانبه و کنترل تسلیحات شد. بنابر این سند، روسیه به‌طور جدی از همکاری سازنده با ایالات متحده در کنترل تسلیحات حمایت می‌کند. از سوی دیگر، روسیه انتظار دارد که اقدام‌های ایالات متحده در عرصه بین‌المللی به‌شدت به‌وسیلهٔ هنجارهای حقوق بین‌الملل در درجهٔ اول با منشور سازمان ملل متحد و اصل دخالت‌نکردن در امور داخلی کشورهای دیگر هدایت شود (Russia's Foreign Policy Concept, 2013).

روسیه در سند مفهوم سیاست خارجی سال ۲۰۱۳ خود از همکاری با ایالات متحده استقبال می‌کند، اما در همان حال نگرانی خود را از اقدام‌های این کشور در عرصهٔ بین‌المللی پنهان نمی‌کند. این موضوع در سند امنیت ملی سال ۲۰۱۵ روسیه به‌شکل عمیق‌تری خود را نشان می‌دهد. در بندهای ابتدایی این سند اقدام‌های آمریکا به‌عنوان یکی از جدی‌ترین تهدیدهای این کشور معرفی شده است، در این سند آمده است: «یکی از این عناصر جدید تهدیدکنندهٔ امنیت ملی، تقابل ایالات متحده آمریکا با روسیه است. این کشور می‌کوشد تا با فشار سیاسی، اقتصادی، نظامی و اطلاعاتی سیاست بازدارندگی را علیه روسیه اعمال کند» (Russia's National Security Strategy, 2015). اما در ادامه در همین سند به همکاری برابر روسیه با ایالات متحده آمریکا اشاره شده است. بنابر متن این سند روسیه علاقه‌مند به برقراری همکاری کامل با آمریکا بر اساس منافع مشترک از جمله در عرصهٔ اقتصادی با در نظر گرفتن

تأثیر اساسی روابط دو کشور در اوضاع بین‌المللی است (Russia's National Security Strategy, 2015). این مسئله بیانگر نگاه هم‌زمان به ایالات متحد به‌عنوان شریک راهبردی (در زمان ریاست جمهوری مدودیف)، همکار (در زمان ریاست جمهوری پوتین) و همچنین تهدید راهبردی است. در واقع به غیر از اسناد راهبردی که زمان ریاست جمهوری مدودیف (۲۰۰۸-۲۰۱۲) تدوین شده‌اند و به‌شکل مستقیم در آن‌ها ایالات متحد به‌عنوان شریک راهبردی این کشور شناخته شده است، در دیگر اسناد امنیتی مصوب در دوران ریاست جمهوری پوتین، آمریکا به‌عنوان یک «دگری» که هم‌زمان می‌تواند در برخی از حوزه‌ها (کنترل تسلیحات) همکار و در حوزه‌های دیگر تهدید امنیتی برای این کشور ایجاد کند، بازنمایی می‌شود.

۶. بازنمایی روسیه از جریان‌های افراط‌گرا و داعش به‌عنوان «دگر تهدیدکننده»: بنابر اسناد امنیت ملی جریان‌های افراط‌گرا تهدیدهای مهمی هستند که روسیه موظف است در عرصه داخلی و بین‌المللی با آن‌ها مبارزه کند. بنابر این اسناد، افغانستان از کشورهایی است که منشأ این‌گونه جریان‌ها و همچنین تولید مواد مخدر است. به همین دلیل در اسناد مختلف امنیتی، به‌عنوان یکی از کشورهای تهدیدکننده روسیه معرفی شده است. در سند مفهوم سیاست خارجی سال ۲۰۰۸ به‌صراحت بیان شده است که روسیه همکاری کشورهای مستقل هم‌سود را در تضمین امنیت متقابل، از جمله تلاش مشترک برای مبارزه با چالش‌ها و تهدیدهای مشترک که ناشی از تروریسم بین‌المللی، افراط‌گرایی و قاچاق مواد مخدر است، افزایش خواهد داد. این اولویت‌ها شامل حذف تهدیدهای تروریستی و قاچاق مواد مخدر از خاک افغانستان است. بحران عمیق در افغانستان تهدیدی برای امنیت مرزهای جنوبی است. روسیه با همکاری کشورهای دیگر و سازمان‌های مختلف به‌دنبال جلوگیری از صادرات تروریسم و مواد مخدر از افغانستان است (Russia's Foreign Policy Concept, 2008).

در سند مفهوم سیاست خارجی سال ۲۰۱۶ نیز در رابطه با تهدید افغانستان آمده است: حفظ اوضاع بی‌ثبات در جمهوری اسلامی افغانستان در شرایطی که بخش اعظم نیروهای نظامی بین‌المللی از این کشور خارج شده‌اند تهدید جدی برای امنیت روسیه و دیگر کشورهای عضو جامعه کشورهای مستقل هم‌سود است. روسیه طرفدار افزایش بیشتر تلاش‌های بین‌المللی با نظارت سازمان ملل متحد و با هدف کمک به این کشور در مقابله با چالش‌های تروریستی و قاچاق مواد مخدر این کشور است (Russia's Foreign Policy Concept, 2013).

جریان‌های افراط‌گرا به‌عنوان تهدید امنیتی برای روسیه با شروع بحران سوریه و ظهور داعش، مفهوم تروریسم و مبارزه با تروریسم در اسناد امنیتی روسیه وارد فاز جدیدی شد.

چراکه تا قبل از این موضوع، روسیه نگران گسترش تروریسم از مرزهای افغانستان و کشورهای مجاور آن به درون روسیه بود. در اسناد امنیتی روسیه به صورت مستقل به داعش و مبارزه با آن اشاره شده است، چرا که تشدید افراط‌گرایی در سوریه و عراق و موفقیت آن‌ها، می‌تواند افراط‌گرایان را در حوزه اوراسیا به اقدام‌های ضدحکومتی در قالب اقدام‌های تروریستی ترغیب کند. در سند مفهوم سیاست خارجی سال ۲۰۱۳ و همچنین آیین‌های نظامی سال‌های ۲۰۱۰ و ۲۰۱۴ روسیه، مبارزه با تروریسم بین‌المللی وظیفه مهمی در سیاست داخلی و خارجی این کشور در نظر گرفته شده است (Russia's Foreign Policy Concept, 2013). در سال ۲۰۱۵ این کشور به شکل مستقیم و نظامی وارد جنگ با داعش شد و در سند مفهوم سیاست خارجی سال ۲۰۱۶ نیز به صورت اختصاصی به مبارزه با داعش اشاره کرد. در این سند آمده است: با ظهور سازمان تکفیری «داعش» تهدیدهای تروریستی شکل تازه‌ای به خود گرفتند. روسیه مبارزه با تروریسم بین‌المللی را وظیفه مهم حکومتی و اولویت اصلی در حوزه امنیت بین‌الملل بیان می‌کند و برای مبارزه با این پدیده تدبیرهایی اندیشیده است، مانند همکاری‌های بین‌المللی در حوزه مبارزه با سازمان‌ها و گروهک‌های تروریستی از راه‌های مختلف و استفاده از نیروهای نظامی با مشارکت دیگر دولت‌ها و سازمان‌ها (Russia's Foreign Policy Concept, 2016) در بخش پایانی این نوشتار به شیوه بازنمایی روسیه از ایران بنابر اسناد امنیت ملی می‌پردازیم.

بازنمایی جمهوری اسلامی ایران در اسناد امنیت ملی روسیه به عنوان «همکار مهم»

از مجموع ۱۲ سندی که از سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۸ منتشر شده است فقط در چهار سند به شکل مستقیم به نام ایران اشاره شده است. این نشان می‌دهد که ایران برای روسیه اهمیت زیادی نداشته است و از میان بازنمایی‌های مختلف این کشور ایران را همکاری بازنمایی می‌کند که فقط در برخی از حوزه‌های محدود هدف‌های مشترکی دارند:

۱. مفهوم سیاست خارجی روسیه در سال ۲۰۰۰: در این سند تنها در یک جمله به همکاری با ایران اشاره شده است: «مهم است که روابط با ایران را گسترش دهیم» (Russia's Foreign Policy Concept, 2000).

۲. مفهوم سیاست خارجی روسیه در سال ۲۰۰۸: در این سند به نام ایران دو بار اشاره شده است. در بخش مربوط به خاورمیانه، ایران در کنار دیگر کشورهای مهم منطقه از جمله ترکیه، مصر، الجزایر، سوریه، لیبی و پاکستان قرار گرفته است که روسیه باید به شکل دوجانبه و

چندجانبه روابط خود را با این کشور توسعه دهد (Russia's Foreign Policy Concept, 2008). در بند بعدی سند نیز فقط به چگونگی حل مسئله هسته‌ای ایران اشاره شده است و نه گسترش همکاری. در همین رابطه بنابر سند، روسیه خود را موظف می‌کند تا به دنبال یافتن راه‌حل‌های سیاسی و دیپلماتیک برای حل وضعیت برنامه هسته‌ای ایران برای رعایت دقیق احکام رژیم منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای باشد (Russia's Foreign Policy Concept, 2008).

۳. بند ۸۹ مفهوم سیاست خارجی روسیه سال ۲۰۱۳: در این بند نیز به چگونگی حل مسئله هسته‌ای ایران اشاره شده است. بنابر این بند روسیه سیاست متوازن خود را برای حل و فصل جامع برنامه هسته‌ای ایران بر اساس گفت‌وگو با موضوع منافع متقابل و سیاست گام‌به‌گام و در انطباق کامل با الزام‌های رژیم عدم اشاعه تسلیحات هسته‌ای ادامه خواهد داد (Russia's Foreign Policy Concept, 2013).

۴. بند ۹۴ مفهوم سیاست خارجی سال ۲۰۱۶ روسیه: در این بند نیز به چگونگی حل مسئله هسته‌ای ایران اشاره شده است. بنابر این بند روسیه در اجرای مداوم توافق جامع هسته‌ای ایران براساس قطعنامه ۲۲۳۱ شورای امنیت سازمان ملل متحد مصوب ۲۰ ژوئیه ۲۰۱۵، متناسب با تصمیم‌های شورای حکام انرژی اتمی می‌کوشد و به‌طور همه‌جانبه‌ای به این روند کمک می‌کند. در این سند همچنین روسیه علاوه بر تأکید بر حل مسالمت‌آمیز مسئله هسته‌ای ایران، برای اولین بار خواستار توسعه همه‌جانبه همکاری با این کشور است (Russia's Foreign Policy Concept, 2016). بنابر این روسیه برای بهبود جایگاه خود در عرصه بین‌المللی و به‌دست آوردن نقش قدرت بزرگ جهانی همواره خواستار نقش‌آفرینی مؤثر در مسئله هسته‌ای ایران به‌عنوان اختلافی بین‌المللی بوده است (Hadian and Zargari, 2018: 260).

با مطالعه این اسناد می‌توان گفت فقط در اسناد مفهوم سیاست خارجی روسیه در سال‌های ۲۰۰۰ و ۲۰۰۸ و ۲۰۱۶ این کشور خواستار گسترش همکاری با ایران شده است و ایران را به‌عنوان یک همکار مهم در نظر گرفته است. در حالی که در سند سال ۲۰۱۳ به دلیل بروز مناقشه هسته‌ای ایران با غرب، بندهای مربوط به ایران فقط در راستای چگونگی حل مسالمت‌آمیز این موضوع و تأکید بر نقش میانجیگری روسیه بوده است و بحث همکاری با ایران در حاشیه قرار دارد. در کنار این بندها که به‌صراحت به ایران اشاره شده است، مواردی نیز وجود دارند که به‌صورت ضمنی به همکاری و تعامل با این کشور اشاره کرده‌اند. برای نمونه در اسناد مفهوم سیاست خارجی سال ۲۰۰۸، ۲۰۱۳ و ۲۰۱۶ یکی از پیشنهادهایی که برای تقویت اقتصاد روسیه ارائه شده است تقویت همکاری با تولیدکنندگان پیشرو در زمینه

منابع انرژی است (Russia's Foreign Policy Concept, 2008; 2013; 2016). از آنجا که ایران در رتبه چهارم از نظر منابع نفتی و در رتبه دوم از نظر منابع گازی قرار دارد، روسیه به این کشور به‌عنوان یک «همکار مهم» در این حوزه نگاه می‌کند.

در کنار مسائل مربوط به همکاری در زمینه انرژی، موضوع تقسیم دریای خزر و تعیین رژیم حقوقی آن از حوزه‌های دیگری است که ایران را برای روسیه مهم می‌کند. گرچه تأکید بر این همکاری به هیچ وجه مانع آن نیست که دولت روسیه به منافع دریایی خود را نادیده بگیرد. در اسناد مختلف روسیه به لزوم تعیین رژیم حقوقی دریای خزر و همچنین لزوم همکاری ایران در این رابطه اشاره شده است. برای نمونه در آیین دریایی سال ۲۰۰۱ روسیه درباره رژیم حقوقی دریای خزر بر فعالیت مشترک با کشورهای ساحلی در مورد حفظ محیط دریایی و تعیین رژیم حقوقی بین‌المللی دریای خزر (Russia's Maritime Doctrine, 2001) و در آیین دریایی سال ۲۰۱۵ نیز بر مواردی چون تعیین نظم و بهره‌برداری از ذخایر آبیان، کشف و بهره‌برداری از معادن هیدروکربورهای نفت و گاز، نصب و بهره‌برداری از لوله‌های انتقالی زیرآب، به‌شکلی که برای فدراسیون روسیه مفید باشند تأکید بسیار شده است (Russia's Maritime Doctrine, 2015). با توجه به اینکه ایران از کشورهای مهم در حاشیه دریای خزر است، بدیهی است در همه این موارد به‌عنوان همکاری مهم برای روسیه تعریف می‌شود. سومین حوزه‌ای که دولت ایران برای روسیه به‌عنوان یک همکار مهم بازنمایی و تعریف می‌شود مسئله سوریه است. بر اساس مفهوم سیاست خارجی سال ۲۰۱۶، روسیه خواستار حفظ حکومت سوریه است، از استقلال و تمامیت ارضی آن حمایت می‌کند، علیه تروریسم و افراط‌گرایی اقدام می‌کند، خواستار حل سیاسی بحران است، به گروه‌های مخالف دولت سهم می‌دهد و حمایت خود را از دولت حاکم بر سوریه نیز ابراز کرده است (Russia's Foreign Policy Concept, 2016). این موارد و خواسته‌ها با خواسته‌های ایران به‌عنوان یکی از کشورهای درگیر و مؤثر در این بحران مطابقت داشته و موجب همکاری دو کشور در این زمینه شده است، زیرا مقابله مشترک با بنیادگرایی مذهبی، تروریسم و گروه‌های تروریستی از مهم‌ترین دلایل‌های تحقق ائتلاف روسیه و ایران در مقابل بحران سوریه بوده است (Sadeghi and Moradi, 2017: 164). در ادامه بعد از بررسی جایگاه ایران در اسناد امنیت ملی این کشور به‌شکل جدول، به شرایط همکاری روسیه با ایران در حوزه‌های سه‌گانه می‌پردازیم.

جدول ۵. جایگاه ایران در اسناد امنیت ملی روسیه (۲۰۰۰-۲۰۱۸)

اسناد امنیت ملی روسیه	اشاره مستقیم به ایران	اشاره غیرمستقیم به ایران
اسناد امنیت ملی (۲۰۰۰-۲۰۰۸)	مفهوم سیاست خارجی سال ۲۰۰۰ - تأکید بر اهمیت گسترش روابط با ایران	آیین دریایی سال ۲۰۰۱ - تأکید روسیه بر فعالیت مشترک با کشورهای ساحلی در مورد حفظ محیط دریایی - تأکید روسیه بر تعیین رژیم حقوقی بین‌المللی دریای خزر،
اسناد امنیت ملی (۲۰۰۸-۲۰۱۲)	مفهوم سیاست خارجی سال ۲۰۰۸ - تأکید روسیه بر همکاری دوجانبه و چندجانبه با ترکیه، مصر، الجزایر، ایران، سوریه، لیبی، پاکستان و دیگر کشورهای منطقه؛ - تأکید روسیه بر یافتن راه‌حل‌های سیاسی و دیپلماتیک برای حل وضعیت برنامه هسته‌ای ایران	مفهوم سیاست خارجی سال ۲۰۰۸ - تأکید روسیه بر تقویت همکاری راهبردی با تولیدکنندگان پیشرو در زمینه منابع انرژی و گفت‌وگو با کشورهای مصرف‌کننده
اسناد امنیت ملی (۲۰۱۲-۲۰۱۸)	مفهوم سیاست خارجی سال ۲۰۱۳ - تأکید روسیه بر سیاست متوازن برای حل و فصل جامع برنامه هسته‌ای ایران؛ - تأکید روسیه بر اجرای سیاست گام‌به‌گام؛ مفهوم سیاست خارجی سال ۲۰۱۶؛ - تأکید روسیه بر خط‌مشی توسعه همه‌جانبه همکاری با ایران؛ - تأکید روسیه بر اجرای مداوم توافق جامع هسته‌ای ایران براساس قطعنامه ۲۲۳۱ شورای امنیت سازمان ملل متحد؛	مفهوم سیاست خارجی سال ۲۰۱۳ - تأکید بر همکاری با تولیدکنندگان بزرگ انرژی؛ مفهوم سیاست خارجی سال ۲۰۱۶ - همکاری با تولیدکنندگان انرژی آیین دریایی ۲۰۱۵ - تأکید روسیه بر تعیین رژیم حقوقی دریای خزر و همکاری با کشورهای همسایه؛ مفهوم سیاست خارجی سال ۲۰۱۶ - تأکید روسیه بر حل و فصل مسالمت‌آمیز بحران سوریه و همکاری با دیگر کشورها برای مقابله با داعش؛

Source: Authors' Research Findings.

جدول ۶. بررسی شاخص‌های همکاری روسیه با ایران در حوزه‌های سه‌گانه مورد تأکید اسناد امنیت ملی این کشور

همکاری روسیه و ایران در بحران سوریه	همکاری روسیه و ایران در حوزه تعیین رژیم حقوقی خزر	همکاری اقتصادی روسیه و ایران (انرژی، روابط تجاری، حمل و نقل)	
	<p>- رایزنی روسیه با ایران در مورد شیوه تقسیم دریای خزر در سفر محمد خاتمی رئیس‌جمهور ایران به مسکو در سال ۲۰۰۱؛</p> <p>- تشکیل نشست سران پنج کشور ساحلی خزر با حضور ایران و روسیه در سال‌های ۲۰۰۲ و ۲۰۰۷ در ترکمنستان و ایران</p>	<p>- سرمایه‌گذاری در بخش‌های مختلف انرژی ایران؛</p> <p>- روابط تجاری روسیه با ایران در حوزه‌های مختلف مانند فولاد و چوب؛</p> <p>- همکاری روسیه با ایران در حوزه حمل و نقل (راهروی شمال-جنوب)؛</p> <p>- همکاری در بخش هوافضا (پرتاب ماهواره سینا-۱ در سال ۲۰۰۵)؛</p>	<p>سال‌های ۲۰۰۸-۲۰۰۰</p>
	<p>- برگزاری سومین نشست سران کشورهای حاشیه خزر در باکو در سال ۲۰۱۰ با حضور پنج کشور ساحلی این دریا از جمله روسیه و ایران</p>	<p>- تشکیل مجمع کشورهای صادرکننده گاز با همکاری روسیه و ایران در سال ۲۰۰۸؛</p> <p>- سرمایه‌گذاری در بخش‌های مختلف انرژی ایران؛</p> <p>- روابط تجاری روسیه با ایران در حوزه‌های مختلف مانند خرید هواپیمای مسافربری تی آی-۲۰۴ روسیه توسط ایران؛</p>	<p>سال‌های ۲۰۱۲-۲۰۰۸</p>
<p>- تشکیل یک تیم به نسبت مؤثر که مکمل یکدیگر بودند توسط روسیه و ایران در سوریه در سال ۲۰۱۵، بدین صورت که ایران منابع انسانی و روسیه منابع مالی همکاری را فراهم می‌کردند.</p> <p>- عبور موشک‌های روسی از آسمان ایران و برخورد آن‌ها به هدف‌های موردنظر روسیه در سوریه در سال ۲۰۱۷؛</p> <p>- پرواز جنگنده‌های روسی از پایگاه هوایی نوزه همدان در سال ۲۰۱۷؛</p> <p>- تشکیل گفت‌وگوهای آستانه با همکاری روسیه، ایران و ترکیه در سال ۲۰۱۷؛</p>	<p>- برگزاری چهارمین نشست سران کشورهای حاشیه خزر در آستراخان روسیه در سال ۲۰۱۴؛</p> <p>- برگزاری پنجمین نشست سران کشورهای حاشیه خزر در آکسانو قزاقستان با حضور رؤسای جمهور روسیه و ایران و امضای رژیم کنوانسیون دریای خزر در سال ۲۰۱۸؛</p>	<p>- طرح فروش نفت ایران به روسیه در برابر دریافت کالا؛</p> <p>- سرمایه‌گذاری شرکت‌های روسی در حوزه نفت و گاز ایران؛</p> <p>- روابط تجاری روسیه با ایران مانند چوب، فلز، لباس و...؛</p> <p>- همکاری روسیه با ایران در حوزه ریلی مانند برقی کردن مسیر گرمسار-اینچه برون؛</p> <p>- همکاری روسیه با ایران در زمینه هوافضا و ساخت نیروگاه؛</p>	<p>سال‌های ۲۰۱۸-۲۰۱۲</p>

Source: Authors' Research Findings.

نتیجه

هدف اصلی در این نوشتار بررسی چگونگی بازنمایی «دیگری» در اسناد امنیت ملی روسیه با تأکید بر جایگاه جمهوری اسلامی ایران بود. بر اساس این هدف، به دنبال پاسخ این پرسش بودیم که روسیه دیگر کشورهای جهان را چگونه تعریف و بازنمایی می‌کند. بر اساس این بازنمایی سیاست خارجی خود را نسبت به آن‌ها شکل می‌دهد؟ در پاسخ به این پرسش با مطالعه اسناد امنیت ملی این کشور در سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۸ به این نتیجه رسیدیم که کشورهای مختلف برای روسیه به شش وضعیت از دوستی تا دشمنی بازنمایی و تعریف می‌شوند.

جدول ۷. شیوه بازنمایی کشورهای مختلف در اسناد امنیت ملی روسیه (۲۰۰۰ تا ۲۰۱۸)

نام کشور	نوع بازنمایی
کشورهای عضو پیمان امنیت دسته جمعی، کشورهای مستقل هم‌سود	متحد
چین و هند	همکار راهبردی
جمهوری اسلامی ایران	همکار مهم
اتحادیه اروپا	شریک اقتصادی
ایالات متحده آمریکا	کشورهای با وضعیت دوگانه
سازمان ناتو	تهدید/همکاری
افغانستان و داعش	تهدید

Source: Authors' Research Findings.

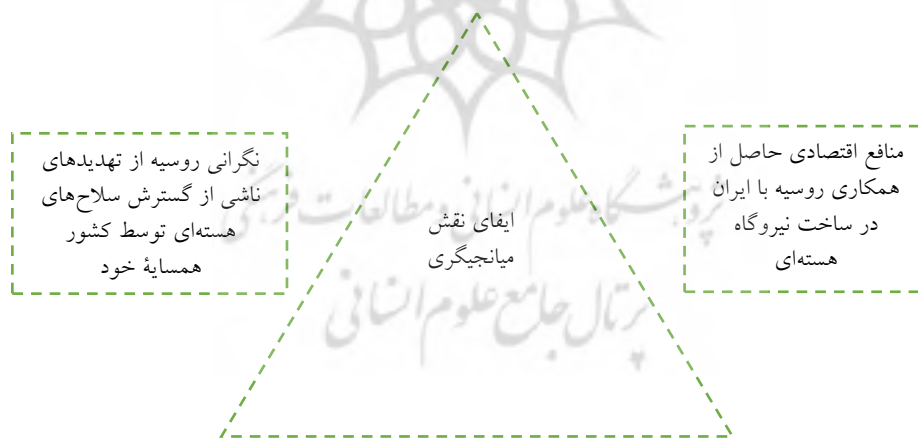
بنا بر این تقسیم‌بندی که یافته اصلی این نوشتار است، در مورد شیوه بازنمایی ایران مطابق این اسناد که در مبحث پنجم و جدول ۴ به طور مفصل به آن پرداختیم، به این نتایج در ارتباط با روابط روسیه و ایران و جایگاه ایران برای روسیه رسیدیم:

۱. ایران فقط برای دولت روسیه در موقعیت یک «همکار مهم» در برخی از حوزه‌ها تعریف می‌شود. به بیان دیگر، دولت روسیه در بازنمایی خود از دیگر کنشگران نظام بین‌الملل به دولت ایران به عنوان یک متحد یا شریک راهبردی نمی‌نگرد. همین بازنمایی در نوع روابط و ماهیت روابط روسیه نسبت به ایران بسیار اثر می‌گذارد. در واقع شدت و ضعف حمایت روسیه از ایران در موضوع‌های مختلف از جمله تحریم‌های ایران یا موضوع هسته‌ای را باید از نوع نگاه روسیه به ایران بنابر اسناد راهبردی این کشور سنجید و درک کرد.

۲. حوزه‌های همکاری روسیه با ایران بنابر اسناد امنیت ملی این کشور شامل حوزه‌های انرژی، بحران سوریه و تعیین رژیم حقوقی دریای خزر بوده است.

۳. یکی از یافته‌های مهم این است که در اسناد امنیت ملی روسیه هیچ اشاره‌ای به همکاری تسلیحاتی این کشور با دولت ایران نشده است، اما در عرصه عمل همکاری‌های نظامی و دفاعی بخش مهمی از روابط دو کشور را بعد از سال ۲۰۰۰ به خود اختصاص داده است. در این زمینه می‌توان به مواردی چون فروش سیستم موشکی روسیه به ایران در سال ۲۰۰۵، امضای توافق نظامی میان دو کشور در سال ۲۰۱۵، خرید تسلیحات نظامی ایران از روسیه در سال ۲۰۱۵، لغو ممنوعیت فروش سامانه اس-۳۰۰ به ایران توسط پوتین در سال ۲۰۱۵ و وتوی قطعنامه ضد ایرانی شورای امنیت در ۲۶ فوریه ۲۰۱۸ که نتیجه عملی وتوی آن تصویب‌نشدن تحریم‌های موشکی جدید و جلوگیری از امنیتی‌سازی پرونده موشکی ایران بود.

۴. موضع روسیه در زمینه موضوع هسته‌ای ایران فقط ایفای نقش میانجیگرانه در راستای تقویت نقش رهبری این دولت برای حل و فصل اختلاف‌ها و مشکلات منطقه‌ای بوده است که البته ایفای این نقش میانجیگرانه همراه با یک دوگانگی در سیاست خارجی این دولت نسبت به موضوع هسته‌ای بوده است (برای توضیح بیشتر بنگرید به شکل ۲).

شکل ۲. عوامل مؤثر در دوگانگی سیاست خارجی روسیه نسبت به برنامه هسته‌ای ایران

Source: Authors' Research Findings.

References

- Asgarkhani, A., Kh. Baghaee and A. Samoodi (2011), "A Study of Russia and the European (EU) Relation and Outlook", **Central Eurasia Studies**, Vol. 4, No. 7, pp. 124-143 [in Persian].
- "Balance Payments, International Investment Position, and External Debt of the Russian Federation 2018" (2018), Available at: https://www.cbr.ru/Content/Document/File/71594/White_book.pdf, (Accessed on: 2/5/2020).
- Calvert, B. and M. Lewis (2002), **Television Studies: the Key Concepts**, London: Routledge.
- "Countries and Regions" (2020), Available at: <https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/russia/#globan-dropdown-5vvjrykznmjw>, (Accessed on: 25/4/2020).
- De Haas, Marcel (2010), **Russia's Foreign Security Policy in the 21st Century**, Oxford Shire: Taylor and Francis.
- Gajauskaite, Leva (2013), "Strategic Partnerships in Foreign Policy: Comparative Analysis of Polish-Ukrainian Strategic Partnerships", **Lithuanian Annual Strategic Review**, Vol. 11, No. 1, pp. 189-229.
- Griffiths, Martin (2013), **Encyclopedia of International Relations and Global Politics**, London: Routledge.
- Hadian, N. and H. Zargari (2018), "Russia and Iran's Nuclear Case; the Approach to the Negotiations and Play a Role in the Acquisition Agreement", **Central Eurasia Studies**, Vol. 11, No. 1, pp 247-263 [in Persian].
- Hall, S. and S. Jhally (2007), **Representation and the Media**, Northampton, MA: Media Education Foundation.
- "Imports, Exports and Trade Balance the EU and Russia (2008-2018)" (2019), Available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN-20190805-1?inheritRedirect=true>, (Accessed on: 10/5/2020).
- "Russia's Foreign Policy Concept" (2000), Available at: <https://fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/econcept.htm>, (Accessed on: 6/10/2019).
- "Russia's Foreign Policy Concept" (2008), Available at: <http://en.kremlin.ru/supplement/4116>, (Accessed on: 25/9/2019).
- "Russia's Foreign Policy Concept" (2013), Available at: https://mid.ru/en/foreign_policy/official_documents//asset_publisher/CptICk6BZ29/content/id/122186, (Accessed on: 2/9/2019).
- "Russia's Foreign Policy Concept" (2016), Available at: https://mid.ru/en/foreign_policy/official_documents//asset_publisher/CptICk6BZ29/content/id/2542248, (Accessed on: 12/10/2019).
- "Russia's Maritime Doctrine" (2001), Available at: <http://kremlin.ru/supplement/1800>, (Accessed on: 10/9/2019).
- "Russia's Maritime Doctrine" (2015), Available at: https://dnnlgwick.blob.core.windows.net/portals/0/NWCDepartments/Russia%20Maritime%20Studies%20Institute/Maritime%20Doctrine%20TransENGrus_FI%20NAL.pdf?sr=b&si=DNNFileManagerPolicy&sig=fqZgUUVRVrRkmSFNMOj%2FNarNawUoRdhvPFj7%2FpAkM%3D, (Accessed on: 15/9/2019).

- “Russia’s Military Doctrine” (2000), Available at: <http://armscontrol.org/act/2000-05/russias-military-doctrine?print>, (Accessed on: 10/9/2019).
- “Russia’s Military Doctrine” (2010), Available at: <http://globalsecurity.org/military/world/russia/doctrine-2010.htm>, (Accessed on: 19/9/2019).
- “Russia’s Military Doctrine” (2014), Available at: <https://rusemb.org.uk/press/2029>, (Accessed on: 18/9/2019).
- “Russia’s National Security Strategy to 2020” (2009), Available at: <http://interkomitet.com/foreign-policy/basic-documents/russia-s-national-security-strategy-to-2020/>, (Accessed on: 16/10/2019).
- “Russia’s National Security Strategy” (2015), Available at: <http://ieee.es/Galerias/fichero/OtrasPublicaciones/Internacional/2016/Russian-National-Security-Strategy-31Dec2015.pdf>, (Accessed on 28/10/2019).
- “Russia-EU Trade in Goods: 83 Billion Deficits” (2019), Available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN201908051?inheritRedirect=true>, (Accessed on: 10/5/2020).
- Sadeghi, S. and S. Moradi (2017), “Iran-Russia Coalition in Light of the Syrian Crisis”, **Central Eurasia Studies**, Vol. 10, No. 1, pp. 153-170 [in Persian].

